

تأثیرات جهانی شدن بر جامعه پذیری سیاسی

غلامرضا محمودی میمند^۱، دکتر رضا پریزاد^۲

۱. دانشجوی دکتری علوم سیاسی، گرایش مسائل ایران، دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم، ایران

۲. استادیار و عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم، ایران

چکیده

در مقاله حاضر با دو مفهوم جهانی شدن و جامعه پذیری سیاسی روبرو هستیم و با واکاوی مفاهیم فوق به تاثیر یکی بر دیگری خواهیم پرداخت. اینکه تاثیر جهانی شدن بر جامعه پذیری سیاسی چیست؟ سوالی است که در مقاله حاضر به پاسخ آن خواهیم پرداخت. برای دستیابی به پاسخ ابتدا به تعریف مفاهیم می‌پردازیم تا اولاً به چستی جهانی شدن پی ببریم. ثانیاً به تعریف جامعه پذیری سیاسی می‌پردازیم و پس از آن تاثیر جهانی شدن را در اجزا موثر بر جامعه پذیری سیاسی از قبیل خانواده، نظام آموزشی، رخدادهای سیاسی و... مورد بررسی قرار خواهیم داد.

جهانی شدن به شکل امروزی آن از زمان فروپاشی کمونیسم و نظام دوقطبی و پایان جنگ سرد عینیت یافته است. در واقع جهانی شدن به فرآیندی اطلاق می‌شود که طی آن جریان آزاد اندیشه، انسان، کالا، خدمات، و سرمایه در دنیا میسر و محقق گردد. در مورد تعریف دقیق البته همچون بسیاری از مفاهیم دیگر در حوزه علوم انسانی شاید نتوان به تعریف همه جانبه ای دست یافت چرا که پژوهش‌ها و مطالعات متعدد نشان می‌دهد اتفاق نظری بین دانشمندان، در مورد تعریف دقیق جهانی شدن یا تأثیرات آن بر زندگی و رفتار ما وجود ندارد؛ زیرا این پدیده به حد نهایی تکامل خود نرسیده و هم‌چنان دستخوش تغییر و تحول است و هر روز وجه تازه‌ای از ابعاد آن نمایان می‌شود.

بنابراین تعاریف و تعبیر متفاوتی از مفهوم و واژه جهانی شدن عنوان گردیده است. دکتر کاوه علی آبادی در کتاب تحلیل‌هایی بر آسیب‌شناسی فرهنگی و اجتماعی در جامعه، می‌نویسد: جهانی شدن عبارت است از: فرایند افزایش «وابستگی متقابل» میان جوامع مختلف در مقیاس جهانی. گروهی به مفهوم عام یعنی در هم ادغام شدن بازارهای جهانی در زمینه‌های تجارت و سرمایه‌گذاری مستقیم و جا به جایی و انتقال سرمایه، نیروی کار و فرهنگ در چهار چوب سرمایه‌داری و آزادی بازار و نهایتاً سر فرود آوردن جهان در برابر قدرت‌های جهانی بازار که منجر به شکافته شدن مرزهای ملی و کاسته شدن حاکمیت دولت خواهد شد، معتقد هستند. عنصر اصلی و اساسی در این پدیده شرکت‌های چند ملیتی هستند. جهانی شدن شامل تراکم دنیا به عنوان یک کل و از طرف دیگر افزایش سریع در اجماع و پایه‌گذاری فرهنگ جهانی تلقی می‌شود. بطوریکه همگون‌سازی به عنوان یکی از ویژگی‌های جهانی شدن میلیون‌ها فرصت شغلی ایجاد کرده و باعث شده است که حدود دو تریلیون دلار سرمایه از کشورهای ثروتمند از طریق سهام، سرمایه‌گذاری در اوراق قرضه و وام‌های تجاری به کشورهای فقیر و در حال توسعه منتقل می‌شود (احمدی علی آبادی، ۱۳۸۲).

اما به لحاظ تاریخی باید به این نکته توجه داشت که جهانی شدن همچون بسیاری از مفاهیم دیگر ریشه در تاریخ دارد حتی می‌توان آن را به گذشته تاریخی بشر و به گذشته‌های دور مربوط دانست. کرامت‌الله زیاری در کتاب مکتب‌ها، نظریه‌ها و مدل‌های برنامه و برنامه‌ریزی منطقه‌ای می‌نویسد واژه جهانی شدن بیش از ۴۰۰ سال قدمت دارد، اما اصطلاح Globalization از دهه ۱۹۶۰ میلادی رواج یافته است و در واسط دهه ۱۹۸۰ به بعد اعتبار علمی کسب نموده است. آنچه محرز است جهانی شدن با توسعه جهانی بازارهای اقتصادی همراه بوده است (Giddens 1990) و توسعه بازارهای اقتصادی نتیجه فعالیت گسترده شرکت‌های چند ملیتی بوده که نقش محوری را در فرآیند جهانی شدن ایفا نموده‌اند. (sklair ۱۹۹۴)

از دیدگاه زبانشناختی مفهوم «جهانی شدن» واژه‌ای است معادل Globalization، که بار معنایی ویژه‌ای را در چارچوب اجتماعی، اقتصادی، و فرهنگی دارد. هر چند در متون متنوع علمی از این واژه با احتیاط سخن رفته و آن را مغایر با جامعه جهانی، نظام جهانی، بین‌المللی شدن، و جهان‌گرایی دانسته‌اند، ولی توصیف مشابهی از این واژه در بین عالمان رشته‌های مختلف علوم انسانی موجود است که به فرآیند و جریان آزاد تفکر و سرمایه مرتبط می‌شود. در تعریف مادی از واژه جهانی شدن «ادوارد آتی‌نات» از کارمندان ارشد «صندوق بین‌المللی پول می‌گوید: «جهانی شدن به فرآیندی اطلاق می‌شود که طی آن جریان آزاد اندیشه، انسان، کالا، خدمات، و سرمایه در دنیا میسر می‌شود. در علم معانی بیان، جهانی شدن فرایند کوتاه کردن فاصله‌ها، تغییر در تجارب زمانی و ارائه ماهیت جهانی است. (آتی‌نات، ۲۰۰۳).

کوتاه کردن فاصله، تغییر در تجارت، تغییر در سیاست و توجه به حاکمیت جهانی از جمله مسائلی است که بدون توجه به مفهوم جامعه‌پذیری سیاسی آن هم در زمانی که اشخاص با فرهنگ سیاسی محلی، منطقه‌ای

و ملی اجین شده اند، به سادگی ممکن نخواهد بود و در صورت عدم توجه به آموزش و جامعه پذیری سیاسی منطبق بر معیارهای جهانی شدن عدم هماهنگی منجر به آسیب‌های فراوانی خواهد شد. چرا که جامعه‌پذیری سیاسی نوع خاصی از آموزش سیاسی است که به موجب آن مردم نگرش‌ها، ارزش‌ها، باورها، عقاید و رفتارهای خود را به نحوی توسعه می‌دهند تا برای یک شهروند خوب شدن در کشورشان مساعد باشد. همچنین جامعه‌پذیری سیاسی فرایندی است که بوسیله آن مردم به عقایدشان راجع به سیاست شکل می‌دهند. بنابراین مردم در حین فرایندی که جامعه‌پذیری سیاسی نامیده می‌شود با فرهنگ سیاسی آشنا می‌شوند. آموزش سیاسی از کودکی آغاز و در سراسر عمر شخص ادامه می‌یابد. با این وجود تحولات شگرف در فناوری اطلاعات واقعیت انکارناپذیری است که می‌تواند تغییرات اساسی در روند فرهنگ و جامعه‌پذیری سیاسی ایجاد نماید. اما در زمانی که فرهنگ جهانی می‌شود نقش فناوری اطلاعات بر جامعه‌پذیری سیاسی و به تبع آن فرهنگ سیاسی نیز تغییر خواهد. چون جامعه‌پذیری سیاسی منجر به رفتار سیاسی می‌شود؛ پس بر فرهنگ سیاسی نیز تأثیر گذار است. فرهنگی که تحت تأثیر جهانی شدن قرار گرفته است.

جامعه‌پذیری سیاسی فرآیند مستمر یادگیری است که به موجب آن افراد ضمن آشنا شدن با نظام سیاسی از طریق کسب اطلاعات و تجربیات، به وظایف، حقوق و نقش‌های خویش، خصوصاً وظایف سیاسی در جامعه پی می‌برند. در این فرآیند ارزش‌ها، ایستارها، نهادها، آداب و رسوم و اعتقادات از جمله مسائل سیاسی، از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود و امکان دارد در جریان این انتقال، تغییرات و یا تعدیل‌هایی نیز صورت پذیرد. در این راستا فناوری اطلاعات می‌تواند به عنوان یکی از مهمترین عوامل تأثیرگذار بر روند دگرگونی‌های اجتماعی، سیاسی و نیز جامعه‌پذیری سیاسی باشد که تأثیر مستقیمی نیز بر فرهنگ سیاسی جوامع دارد. بر این اساس از «جامعه‌پذیری سیاسی» می‌توان با عنوان «تربیت سیاسی» نیز یاد کرد. تربیت سیاسی، مهمترین نوع تربیت است که در تحقق اهداف مادی و معنوی جامعه نقش اساسی دارد. این انگاره، ضمن پرورش شهروندان وظیفه‌شناس و متعهد، آنها را با معیارها و هدفهای نظام سیاسی آشنا می‌سازد. تربیت سیاسی، برای جوانان و نوجوانان از اهمیت خاصی برخوردار است؛ زیرا آنان حامیان و پشتیبانان فعلی نظام و سیاست‌مداران و کارگزاران آینده هستند و می‌توانند نقش و تأثیر بسیاری در این زمینه داشته باشند. در فرایند جامعه‌پذیری، فرهنگ سیاسی جامعه به عموم مردم یا گروهی از آنان منتقل می‌شود. این انتقال بایستی از دوران کودکی شخص شروع شود و تا سالهای میانی و پایانی عمر او، ادامه یابد. در این میان نوجوانان و جوانان بهترین گزینه برای انتقال فرهنگ سیاسی هستند. هر فرهنگ سیاسی، توزیع خاصی از ایستارها، ارزش‌ها، احساسات، اطلاعات و مهارتهای سیاسی است. همان گونه که ایستارهای افراد بر اعمال آنان تأثیر می‌گذارد، فرهنگ سیاسی یک ملت نیز بر رفتار شهروندان و رهبران آن، در سراسر نظام سیاسی تأثیر می‌گذارد. (جی مونت، ۱۳۸۱)

اصطلاح جامعه پذیری را برای اولین بار، رس، Ross محقق آمریکایی به کار برد. دیوید رس جامعه پذیری را روندی که در آن، احساس و خواسته های افراد به گونه ای شکل می گیرد که با نیازهای گروه یا جامعه دمساز و هماهنگ باشد، تعریف می کند. همچنین اجتماعی شدن سیاسی (جامعه پذیری سیاسی) را می توان فرایندی تعریف کرد که به وسیله آن افراد در جامعه ای معین با نظام سیاسی آشنا می شوند و تا اندازه قابل توجهی ادراکشان از سیاست و واکنش هایشان نسبت به پدیده های سیاسی تعیین می شود. بعدها، امیل دورکیم این تعریف را به شکل کامل تری ارائه کرد. دورکیم از درونی کردن هنجارها سخن به میان آورد و جامعه پذیری را در ارتباطی تنگاتنگ با تعلیم و تربیت مطرح کرد. وی همچنین تعلیم و تربیت را مهم ترین ابزار برای درونی کردن هنجارهای اجتماعی قلمداد کرد (استوتزل، ۱۳۶۸: ۶۵)

تا اینجا با تعریف دو مفهوم کلیدی در سوال مقاله سعی کردیم اشرافی نسبی به موضوع به دست بیاوریم. اما برای پاسخ دقیق به سوالی که در عنوان مقاله جای گرفته است نیاز است تا تاثیر جهانی شدن را بر اجزا جامعه پذیری سیاسی را یک به یک تعریف کنیم تا از کلی گویی و مطالب غیر دقیق دوری شود. از این جهت باید به عوامل جامعه پذیری سیاسی توجه شود و تاثیر جهانی شدن را بر هر مورد به صورت جداگانه مورد بررسی قرار داد.

عوامل جامعه پذیری سیاسی

در فرایند جامعه پذیری سیاسی عوامل متعددی ایفای نقش می کنند که ما در اینجا به توضیح مهم ترین عوامل آن می پردازیم. از میان این عوامل، برخی به صورت آشکار به این امر مبادرت می ورزند و برخی نیز به صورت پنهان و ناخودآگاه، اما می توان گفت که در اکثر موارد، عوامل مختلف این دو شیوه را به طور توأمان به کار می گیرند، ولی نحوه به کارگیری آنها دارای شدت و ضعف است. البته ممکن است این عوامل با یکدیگر در تضاد باشند و اثر یکدیگر را خنثی سازند. نکته دیگر این که نباید اهمیت این عوامل را یکسان پنداشت، زیرا علاوه بر این که درجه تأثیرپذیری فرد از هر یک از این عوامل به علل مختلف فرق می کند، در دوره های زمانی مختلف از زندگی فرد نیز اهمیت و نقش این عوامل ممکن است متفاوت باشد. به خصوص در مورد جهانی شدن که محیط بسیار بزرگی را در بر می گیرد.

خانواده

در میان عوامل مختلف جامعه پذیری سیاسی، نقش خانواده از برجستگی خاصی برخوردار است. علت این امر را می توان در این واقعیت جست که اولاً، شکل گیری شخصیت کودکان تا حدود زیادی در خانواده صورت می گیرد و فرزندان عمدتاً ویژگی های رفتاری والدین خود را کسب می کنند؛ و ثانیاً این نقش خانواده بیشتر در هنگامی انجام می شود که فرد در سال های اولیه زندگی خود قرار دارد و از یک سو

تماس چندانی با سایر عوامل ندارد و از سوی دیگر، شخصیت وی همچون لوح سفیدی برای اولین بار در حال شکل گیری است. سایر عوامل از این مزیت برخوردار نیستند، زیرا از یک طرف باید با چند عامل دیگر به رقابت بپردازند و از سوی دیگر، شخصیت فرد را قبلاً خانواده و سایر عوامل تا حدودی شکل داده اند و در صورت مخالف بودن جهت جامعه پذیری سیاسی آنها با جهت عوامل پیشین، به نیروی بیشتری نیاز است.

خانواده مجموعه ای از ارزش‌ها و هنجارهای سیاسی را به فرد القا میکند و میزانی از دانش و آگاهی سیاسی را نیز در اختیار وی می‌نهد. بخش بزرگی از جامعه‌پذیری سیاسی در درون خانواده به صورت غیر رسمی و ناخودآگاه صورت می‌گیرد. زمانی که پدر قانون وضع می‌کند، اعتراض را نشنیده می‌گیرد، کودک را به علت تخلف از قانون وضع شده توسط وی، تنبیه می‌کند، به شکایت‌های مادر در مورد سنگینی کار توجه نمی‌کند یا اینکه برعکس، نظر اعضای خانواده را جویا می‌شود (و با آنان مشورت می‌کند)... رفتار سیاسی کودک شکل می‌گیرد. هنگامی که اعضای بزرگ‌تر خانواده در مورد رویدادها، نهادها و چهره‌های سیاسی بحث و گفتگو می‌کنند و دیدگاه‌های خود را ابراز می‌دارند، کودک آگاهی‌هایی را کسب می‌کند و با دیدگاه‌های مختلف آشنا می‌شود و ممکن است خود او نیز از این میان دیدگاهی را برگزیند. (فتحی آشتیانی، ۱۳۷۷: ۴۷-۴۸).

تأثیر والدین بر رشد ارزش‌های سیاسی فرزندان با چندین عامل در ارتباط است. تشابه ارزش‌های سیاسی بین والدین و فرزندان به چند عامل بستگی دارد:

الف) ابراز ارزش‌ها توسط والدین؛

ب) درجه دقت و شفافیت ارزش‌ها یا عقاید در داخل خانواده؛

ج) درجه برداشت صحیح فرزندان از ارزش‌های والدین؛

د) تشابه وضعیت پایگاه اجتماعی والدین و فرزندان. (فتحی آشتیانی، ۱۳۷۷: ۵۷)

هر چند در نقش خانواده و تأثیر آن بر جامعه‌پذیری سیاسی در قشرها و طبقات مختلف از درجات مختلفی برخوردار است و از نسبت‌های مختلفی در کم یا زیاد بودن برخوردار است. اما در زمینه و زمانه‌ی جهانی شدن نقش جامعه‌پذیری توسط خانواده را شاید باید کمتر از قبل تأثیرگذار دانست. چرا که خانواده‌ی به اصطلاح «هسته‌ای» متشکل از پدر و مادر و عده‌ی کمی فرزند، بدون خویشاوندی دست و پاگیر، الگوی نوین استاندارد و مورد قبول همه‌ی جوامع صنعتی اعم از سرمایه‌داری و سوسیالیستی گردید. آثار و علائم تغییر در خانواده به صورت: تعارض، حمله به اقتدار پدرسالاری، روابط دگرگون‌شده‌ی والدین-فرزندان و سرانجام مفاهیم جدید آداب معاشرت ظاهر شد و وظایف اصلی خانواده به نهادهای تخصصی دیگر واگذار شد «تافلر/خوارزمی، ۱۳۷۰: صفحه ۴۱-۴۰»

تغییرات ایجاد شده‌ی فوق در خانواده، به نظر تافلر مربوط به «موج دوم» با جامعه‌ی صنعتی شده بود اما با شروع «موج سوم» و ورود جامعه به دوران فراصنعتی، شاهد از هم پاشیدگی نظام «خانواده‌ی هسته‌ای» و

پایان این تصور خواهیم بود که «خانواده‌ی هسته‌ای» به منزله‌ی انگاره‌ی «آرمانی خانواده» است. اگر خانواده‌ی هسته‌ای را متشکل از یک زن و شوهر و دو کودک بدانیم، در حال حاضر، ۷ درصد از کل جمعیت ایالات متحده در این نوع خانواده‌ها زندگی می‌کنند و ۹۳ درصد از کل جمعیت در چارچوب این مدل ایده‌آل موج دومی نمی‌گنجد و طبق آمارها یک پنجم تمامی خانواده‌ها در ایالات متحده از افرادی تشکیل می‌شود که به تنهایی زندگی می‌کنند و عده‌ی زنان و مردانی که بدون ازدواج رسمی با هم زندگی می‌کنند رو به افزایش است و طبق گزارش‌های مقامات دولتی در دهه‌ی اخیر بیش از دو برابر شده است و تحول مهم دیگر افزایش تعداد زوج‌هایی است که مایل به داشتن بچه نیستند و به اصطلاح «شیوه زندگی بدون بچه» را برای خود انتخاب کرده‌اند و حتی سازمان‌هایی به وجود آمده‌اند که زندگی بدون بچه را تشویق می‌کنند و بی‌میلی نسبت به داشتن بچه در بسیاری از کشورها رو به افزایش گذاشته است. در سال ۱۹۶۰ فقط ۲۰ درصد از زنان آمریکایی «همیشه متأهل» زیر ۳۰ سال، بدون بچه بودند ولی در سال ۱۹۷۵ این رقم به ۳۲ درصد افزایش یافت «تافلر/خوارزمی: ۱۳۷۰» و هم اکنون یک‌سوم خانوارها تک نفری هستند و زنان با پیشگیری از زایمان، به مقابله‌ی پدر سالاری رفته‌اند و در پاره‌ای از کشورهای غربی (مانند اسپانیا و ایتالیا)، میزان باروری، کمترین میزان در جهان است و حتی پایین‌تر از میزانی است که برای تجدید نسل لازم است «کاستلز/چاووشیان، ۱۳۸۰: صفحه ۱۹۰» نمونه‌ی دیگری از تحول در ساخت خانواده در جوامع کنونی (که در دوران فراصنعتی هستند)، خانوارها و خانواده‌های همجنس‌گرا هستند اگر چه آمار دقیقی از تعداد آن‌ها وجود ندارد، اما طبق نظر «گونزیورک» و «ایتریچ»، ۱۰ درصد جمعیت مذکر و ۷ تا ۶ درصد جمعیت مؤنث در آمریکا، «همجنس‌گرا» هستند. به علاوه، بخش در حال رشد دیگری از خانواده‌ها، که شاید به زودی قریب به ۴۰ درصد شود، به «خانوارهای غیر خانوادگی» مربوط می‌شود و طبق اداره‌ی آمار ایالات متحده، در این گروه، هم اتاقی‌ها، دوستان و افراد غیر خویشاوند جای دارند در واقع این مقوله شامل زوج‌های ناهمجنس و همجنس است که بدون داشتن فرزند زندگی می‌کنند. طبق برآوردهای دانشگاه «هاروارد» درباره‌ی شکل‌گیری خانواده‌ها که در سال ۲۰۰۰ به عمل آمده است، از کل خانواده‌ها، درصد آن‌هایی که از زن و شوهر و فرزندان تشکیل شده‌اند، به شدت کاهش خواهد یافت و از ۳۱/۵ درصد (سال ۱۹۸۰) به ۲۳/۴ درصد (در سال ۲۰۰۰) رسیده است (همان: صفحه: ۲۷۳)

تغییرات در خانواده را در دوران جهانی شدن، می‌توان به صورت زیر خلاصه نمود:

۱- تغییرات ساختاری: یعنی خانواده از «شکل گسترده» به «شکل هسته‌ای» و سپس به صورت «خانواده‌های تک نفری» و «تک‌والدی» درآمده و سرانجام این که «زندگی مشترک بدون ازدواج» و نسبت نوزادانی که بدون پیمان ازدواج به دنیا می‌آیند و حتی افت شدید و بی‌سابقه و پایین‌تر از میزان جایگزینی، در حال افزایش است «کاستلز/چاووشیان، ۱۳۸۰: صفحه: ۱۹۱».

۲- تغییر در دیدگاه‌ها و ارزش‌ها: در دوران جهانی شدن، ارزش‌هایی چون: وفاداری و همدردی زن و مرد نسبت به هم، تولید مثل و تولد فرزندان، روابط خویشاوندی، قومیت و سرپرستی مرد، نان آور بودن

مرد و خانه‌دار بودن زن، تداوم زندگی و خودداری از طلاق تحت هر شرایطی، به شدت زیر سؤال رفته و بسیار کم رنگ گردیده‌اند و نهاد خانواده، به هیچ وجه آن قداست خاص دوران ماقبل صنعتی و مدرن را ندارد.

۳- تغییر در نقش‌ها و عملکردها: منظور از تغییر در «نقش‌ها» و «عملکردها» این است که اولاً نقش‌های سنتی و قدیمی زن و مرد و فرزندان در داخل خانواده تغییر یافته است یعنی مدیریت مرد سالارانه و نقش تعیین کننده و اصلی مرد در تعیین معیشت زندگی و اقتصاد خانواده، از انحصار مرد بیرون آمده و با ورود انبوه زنان در کارهای «مزددار» در سراسر جهان، کار، خانواده و بازار کار در ربع پایانی قرن بیستم، عمیقاً دگرگون شده است و این فرایند «قدرت چانه‌زنی زنان» را به طور چشم‌گیری افزایش داده است «کاستلز: ۱۳۸۰».

فرزندان، با ورود به سن کار، عموماً از خانواده جدا می‌گردند و به گونه‌ای مستقل، نقش‌های خود را در جامعه‌ی کم و بیش در گروه‌های هم سن و سال خویش ایفا می‌کنند و این در حالی است که در گذشته، فرزندان به عنوان اعضای اصلی اقتصاد خانواده، مطرح بودند و در جوامع سنتی، داشتن فرزند ذکور به منظور کسب درآمد بیشتر و یا دفاع از خانواده در تعارضات و تنازعات قدیم و قبیله‌ای، یک ارزش محسوب می‌شد «شیخی: ۱۳۸۰» و می‌توان پیش‌بینی کرد با افزایش مشکلات زنان در افزایش مسؤلیت‌های شغلی و خانه‌داری، تربیت فرزندان و اداره‌ی امور خانواده توسط «مردها» روز به روز مشکل‌تر خواهد شد. ثانیاً «نهاد خانواده» به طور کلی و در محیط اجتماعی، کارکردهای قبلی خویش را از دست داده است: یکی از کارکردهای اولیه و اساسی خانواده طی قرون گذشته این بود که به عنوان «یک واحد تولید و مصرف» مطرح بود و به دنبال صنعتی شدن جامعه، خانواده‌ها نیز به سوی مصرفی شدن سوق یافتند «شیخی، ۱۳۸۰» در جوامع امروزی، به خاطر تقسیم تخصصی کار، هر شخص کارکرد اقتصادی ویژه‌ای را بر عهده دارد؛ بیشتر کارکرد اجتماعی کردن نوباوگان، از خانواده گرفته شده و به مدارس واگذار می‌شود. کارکردهای اقتصادی نیز از خانواده گرفته شده‌اند؛ یعنی حکومت، از طریق برنامه‌های رفاهی، تأمین اجتماعی، تأمین مسکن و خدمات بهداشتی، قدرت مانور و بروز عملکردهای خانواده را از آن گرفته است. کارکرد حفاظتی خانواده نیز، از خانواده گرفته شده و به دولت واگذار گردیده است. دین و آموزش مذهبی نیز که زمانی در دست خانواده بود، اکنون بر عهده‌ی مؤسسات دولتی است «کوئن/ثلاثی ۱۳۷۰» . به علت وابستگی متقابل و افزایش آگاهی‌ها، قبل از هر چیز نگرش و دیدگاه زنان در باره‌ی خود و حقوق انسانی‌شان، دگرگون گشت، به افزایش خودکمتاری آنان و تلاش برای پایان سلطه‌ی مردها و نهایتاً تغییر نقش آن دو و تغییر شکل و ساختار خانواده از گسترده به هسته‌ای و سرانجام تک‌والدی و بدون بچه، منجر شد بنا به عقیده‌ی پاره‌ای از صاحب‌نظران، ورود انبوه زنان به بازار کار مزد بگیر، از یک سو نتیجه‌ی اطلاعاتی شدن، شبکه‌بندی و جهانی شدن اقتصاد، و از سوی دیگر به واسطه‌ی قطعه‌بندی جنسیتی بازار کار است که از امتیاز و شرایط اجتماعی خاص زنان برای ارتقای قدرت تولید، کنترل مدیریت و نهایتاً سود

بیشتر، بهره می‌گیرد «کاستلز/چاووشیان: ۱۳۸۰» و می‌توان گفت که تناظر مستقیمی بین نوع خدمات که به اطلاعاتی شدن اقتصاد مربوط می‌شود و گسترش اشتغال زنان در کشورهای پیشرفته وجود دارد. به نظر «کاستلز، ۲۰۰۰» جهانی شدن نقش عمده‌ای در وارد ساختن به بازار کار در سراسر جهان داشته است، صنعت الکترونیک، که از دهه‌ی ۱۹۶۰ به صورت بین‌المللی درآمده است، در آسیا عمدتاً زنان جوان غیر ماهر را استخدام می‌کند، کمپانی‌های آمریکایی در مکزیک شمالی تا حد زیادی به نیروی کار زنان متکی هستند و اقتصادهای به تازگی صنعتی شده، زنان را با دست‌مزد پایین وارد کل بدنه‌ی ساختار شغلی خود کرده‌اند «همان، صفحه: ۲۰۷».

ارتباط وسیع و گسترده‌ی ناشی از جهانی شدن بین ابناء بشر به سراسر کره‌ی زمین، «سبک‌های زندگی» بسیار متنوع و مختلفی را در اختیار خانواده‌ها قرار می‌دهد و دایره‌ی انتخاب آن‌ها را گسترش می‌دهد و «سبک‌های زندگی» همیشگی و ثابت خانواده‌ها را نه تنها به چالش، بلکه به اضمحلال می‌کشد. جهانی شدن، ارتباطات بین مناطق و افراد را به شیوه‌ی مستقیم و غیر مستقیم تسهیل نموده و مهاجرت و مسافرت را برای انسان‌ها به هر کجا که بخواهند، آسان کرده‌اند اگر مسافرت‌های اداری و تجاری اولیاء را به تنهایی به عنوان کارمندان شرکت‌های صنعتی و تجاری و ادارات دولتی، مد نظر قرار ندهیم، بدون تردید نمی‌توان از مسافرت‌ها تفریحی و صنعت توریسم که منجر به «به هم پیوستگی و حتی التقاط فرهنگی» و جابجایی و تبادل ارزش‌ها می‌شود، چیزی نگفت و یا مهاجرت فرزندان کشورهای جهان سوم را برای تحصیل و کار در کشورهای توسعه یافته نادیده گرفت چیزی که می‌تواند نه تنها منجر به اضطراب و نگرانی اولیاء به ویژه مادران شود، بلکه می‌توان آن را زمینه ساز جدایی نسل‌ها و مانع انتقال ارزش‌ها و فرهنگ از طریق خانواده دانست.

گسترش ارتباطات و افزایش آزادی‌ها در اثر جهانی شدن، منجر به انتشار وسیع، «جنبش‌های فمینیستی» و «همجنس‌گرایی» شد که ریشه در شرایط اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی جهان غرب ماقبل صنعتی دارند و مهمترین تهدید برای خانواده محسوب می‌شوند.

یکی دیگر از عوامل تهدید کننده‌ی خانواده، پدیدی «همجنس‌گرایی» است که مهمترین علل ایجاد کننده‌ی «همجنس‌گرایی» را می‌توان: شکل‌گیری اقتصاد اطلاعاتی پیشرفته، پیدایش بازار کار متنوع و ابتکارآمیز و شبکه‌های انعطاف‌پذیر فعالیت اقتصادی، محبوبیت آزادی جنسی (به عنوان یکی از مضامین نهضت‌های دهه‌ی ۱۹۶۰)، شکاف بین زنان و مردان که ناشی از تأثیر مشترک چالش فمینیسمی و ناتوانی اکثر مردان در کنار آمدن با العای امتیازات‌شان است، احتمال پیدایش شبکه‌های حمایت و دوستی همجنس‌ها را تقویت کرد و عرصه‌ای آفرید که تمام انواع خواست‌های نفسانی در آن با سهولت بیشتر ابزار می‌شد.

بنابراین نقش خانواده در جامعه پذیر کردن فرد با توجه به تغییراتی که در شکل و عملکرد خانواده در عصر جهانی شدن پدید آمده است را باید با ضریب کمتری نسبت به گذشته مورد بررسی قرار داد.

رسانه‌های جمعی

عامل دیگری که در فرایند جامعه پذیری سیاسی باید مورد توجه قرار گیرد، رسانه‌های گروهی است. هوستن رانیبر این باور است که در همه کشورهای دارای تکنولوژی ارتباطات جمعی، رسانه‌ها در شکل دادن به سمت گیری‌های اصلی و نیز افکار خاص بیشتر مردم نقش مستقیمی دارند. لوسین پای معتقد است که رسانه‌های جمعی مناسب‌ترین روش موجود برای جامعه پذیری هستند و عامل قاطع نوسازی به شمار می‌روند (عالم، ۱۳۷۶: ۱۲۲)

ابعاد جهانی شدن متأثر از روند مؤثری است که بی تردید پیامدهای فرهنگی خود را از نظر اطلاعاتی به جای خواهد گذاشت. «آنتونی ماکفرو» این تأثیر را به چهار عامل تقسیم کرده که عبارتند از:

رقابت قدرتهای بزرگ، نوآوریهای فناورانه، جهانی شدن تولید و مبادله، و تجدد و نوگرایی. آنچه از تأثیرات مزبور در چارچوب دستیابی به اطلاعات همگانی بر میخیزد، ویژگیهای نوین فرهنگی است که بر مناطق مختلف اثر میگذارد و به سمت شبیه سازی سوق میدهد. چنین چارچوبی متأثر از پیامدهای جبر اقتصادی و سیاسی است و اهداف خود را به فرهنگهای ملی و محلی تحمیل میکند. این چارچوب در حوزه ایدئولوژی نو-محافظه کاران سیاسی در ایالات متحده آمریکا قابل مطالعه است؛ مثلاً در پی حملات ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ میلادی به واشنگتن و نیویورک، افکاری در زمینه مبارزه با تروریسم بینالمللی و اطلاعاتی پدید آمد که احتمالاً آزادیهای فردی و مدنی در دسترس پذیری به اطلاعات را محدود خواهد کرد. این موارد به دلیل امکان حذف اسناد و مدارک از اینترنت، موجب گردید خدمت دهندگان اینترنتی را موظف کنند که فهرستی از اطلاعات مبادله شده را در بایگانی خود حفظ نمایند. از وجوه انتقادی بر حوزه جهانی شدن در عرصه اطلاعات و ارتباطات، تأثیر جنبه‌های رفتاری بر کارکرد این فرایند است؛ بر این قرار که جهانی شدن، فرهنگ را در مقوله‌های رفتاری، بر مبنای هجوم و استیلای ابزارهای فناورانه در زندگی و اقتصاد سرمایه داری، دستخوش تهاجم قرار داده و با عمومیت رسانه‌های تصویری و خبری مانند تلویزیون و ماهواره و بهره جویی از شبکه جهانی اطلاع رسانی وب، زمینه‌موردی مانند شبیه سازی و تضعیف فرهنگ ملی به منزله آسیب اجتماعی، در بین ملل و اقوام فراهم میشود. بر این قرار در عرصه پیوستگی جهانی اطلاعاتی و ارتباطی، برنامه جهانی سازی مبتنی بر انحصارات و الیگارشیهای مالی است و فرهنگ محلی و ملی را در هم میکشد و به نوعی امپریالیسم فرهنگی منتهی میگردد. در تداوم وضعیت مزبور، وجه و نموداری تاریک از رابطه اطلاع رسانی و اطلاعات با حیات فرهنگی و اخلاقی ملل مشاهده می‌شود: «بی مرزسازی اقتصادی و اجتماعی بیش از آنکه به ایجاد یک نظام نوین بین المللی یا نظم جهانی منجر شود، به ایجاد بی نظمی و هرج و مرج منجر شده است.

حرکت در این عرصه بر چند محور قرار دارد که بحثی مستوفای می‌طلبد. رئوس مطالب این تغییرات و دگرگونیها عبارتند از:

– فناوری اطلاعات قوه تفکر انسان را توسعه می‌دهد.

– فناوری اطلاعات تمام جهان را به هم مرتبط میکند.
– فناوری اطلاعات مردم جهان را به یکدیگر نزدیک میکند.
– فناوری اطلاعات از پیچیدگی های دنیا می کاهد.
به واقع زمانی که تلگراف و تلفن بهره برداری می شد، همواره سوءاستفاده های اطلاعاتی، ترس غالب و مستولی بر کاربران بود. این که فناوریهای نوین تا چه حد جنبه های محدودکننده ای را در جهانی شدن دارد، مباحثی نو و جدید تلقی می شوند.

گروه های کار

یکی دیگر از عواملی که می تواند بر نگرش ها و رفتار سیاسی افراد تأثیرگذار باشد تجربه های آنان در محیط کاری است. شیوه تعامل کارفرمایان با کارگران برای تأثیرگذاری بر تصمیم مقامات ذی ربط (نظیر تظاهرات و اعتصاب ها) همگی می تواند بر رفتار افراد تأثیر بگذارد. هر چند هنگامی که فرد پا به عرصه کار می گذارد – به ویژه در زمان حاضر که طولانی شدن دوره آموزش و کارآموزی و مشکل عمومی بیکاری جوانان، زمان اشتغال به کار را به تعویق انداخته است – تا حدود زیادی شخصیت وی شکل گرفته است، اما باید توجه داشت که جامعه پذیری فرایندی است که در تمام طول عمر انسان با وی همراه است، اگر چه ممکن است شدت و ضعف داشته باشد. (پل لازارسفلد، ۱۳۸۲: ۴۹).
همانطور که در اقتصاد جهانی به تدریج در سطح جهانی بیشتر در طبیعت، شرکت های تجاری هستند به طور فزاینده ای در عملیات پیچیده و وابسته در سراسر مرزهای ملی درگیر می شوند. عامل کلیدی در موفقیت سازمانی مستلزم همکاری نزدیک تر بین ستاد و شرکت های تابعه برای ایجاد استانداردهای جهانی می باشد، در حالی که حفظ عملیات کسب و کار است که با منافع احتمالی محلی شناسایی می شود. در این زمینه، نیاز بیشتری برای مدیریت برای اتحاد توسعه سازمانی با جهت گیری فرهنگی پاسخگو، برای افزایش مدیریت منابع انسانی بین المللی موثر وجود دارد. این ضروری است که کارکنان بیشتر از ملیت های مختلف مشغول به دیدار سازمانی اهداف هستند. افزایش تعامل کارکنان از زمینه های متنوع اجتماعی فرهنگی در سازمان ها دارای پیامدهای جدی برای مدیریت در توسعه منابع انسانی بین المللی است. دانشگاہیان، محققان، رهبران کسب و کار و مدیران بر این واقعیت است که تغییرات پویا در ترکیب کارکنان در سازمان، از ماهیت سنتی همگن به ویژگی ناهمگن تر وجود دارد. مدیران و رهبران کسب و کار باید به طور کامل دشواری های بیش از حد را درک کنند که تنوع نیروی کار برای سازمان خود ایجاد کنند، بیشتر به عنوان شرکت های چند ملیتی به طور فزاینده چند ملیتی و چند فرهنگی در طبیعت است. اریز و ایرلی (در سال ۱۹۹۳)، ایرلی و سینگ (در سال ۱۹۹۵)، و ایرلی و موزاکواسکای (در سال ۲۰۰۰) تاکید کرد که تنوع می تواند منافع بالقوه سازمانی مانند خلاقیت و نوآوری در مدیریت منابع انسانی و توسعه ایجاد شود. تصور مهم برای مدیران، دامنه گسترده ای از رفتارها، نگرش ها، و ارزش های کارکنان متنوع

در سراسر مناطق اجتماعی- فرهنگی و ملی است که برای فرایندهای سازمانی موثر محدود شده اند. بنابراین، برای مدیران به تشخیص چگونگی کارکنان در زمینه های مختلف اجتماعی- فرهنگی می تواند به تعامل در درون سازمان، و شناسایی چگونگی اثرات ادراکی ممکن است در روابط گروه های چند ملیتی و چند فرهنگی آشکار شود، بسیار مهم است.

نظام آموزشی

چهارمین عامل جامعه پذیری سیاسی که مخصوصاً در سال های اخیر اهمیتی دو چندان یافته است، نظام آموزشی یا آموزش است. برخلاف خانواده که بیشتر نقش آن در زمینه جامعه پذیری سیاسی به صورت غیر رسمی و ناخودآگاه است، نقش نظام آموزشی در این خصوص بیشتر رسمی و آگاهانه است. منظور از واژه نظام آموزشی کلیه سطوح آموزش است که از دوران ابتدایی تا دانشگاه را در بر می گیرد. مدارس (و به طور کلی، نظام آموزشی) از جمله مهم ترین عوامل جامعه پذیری سیاسی برای تبدیل افراد و گروه های متشکلت به یک ملت هستند، زیرا قادرند در آن واحد به تعداد بسیار زیادی از افراد دسترسی داشته باشند و به آنها بیاموزند که به یک اجتماع خاص تعلق دارند. در اینجا است که نقش ممتاز نظام آموزشی مشخص می شود. (روسکین، ۱۹۸۸: ۱۴۴ در علاقه بند ۱۳۷۹)

البته در حال حاضر و با توجه به جهانی شدن مکان و زمان، اهداف آموزش و پرورش بر طبق اصول زیر تغییر یافته است و این یکی از نکات مهم در زمینه تاثیر گذاری جهانی شدن بر جامعه پذیری سیاسی است. جهانی شدن آموزش و پرورش یکی از مهمترین ابزارها به منظور جامعه پذیری سیاسی افراد است: ۱- آموختن و فراگرفتن از حالت خشک و انفعالی یکسویه خارج شده است و به صورت خیال و کنش چند سویه میان دانش آموزان و پرورش کاران پی ریزی و استوار شده است. یادگیرندگان در فراگرد یادگیری نقشی کوشاتر پیدا کرده اند و در تعیین و تعبیه مواد درسی، اثر در خور توجه به دست آورده اند. ۲- مهارت های ادراکی پیچیده اهمیتی در خور توجه یافته است و کوشش می شود ناتوانی های اندیشیدن انتقادی، پرسش کردن، جستجو کردن، اندیشیدن مجرد و پدید آوردن و سنجیدن کودکان و نوجوانان با مشارکت و درگیری ذهنی و عملی آنان پرورش یابد.

۳- همه هستی انسان کانون توجه پرورش کاران قرار گرفته است و ابعاد عاطفی، عقلی، جسمی و اخلاقی در پیوندی سازگار با هم و در پاسخ به نیازهای فردی و خواست های اجتماعی پرورش می یابد. به عبارتی، انسان به صورت یک موجود خود زمان در کلیات هستی پرورش داده می شود.

۴- یادگیری وسیله ای است که در راه خدمت به زندگی و گشودن دشواری های واقعی و افزایش شوق و تعهد استوار می شود و موضوعات کهنه، مرده و نامرتبط به زندگی از درون نظام آموزش و پرورش خارج می شود.

- ۵- گذشته، حال و آینده به صورت پویا و معنی دار به هم مرتبط می شوند و از پیوند سازنده آنها راه پدید آمدن گزینه های درست برای آینده همواره می شود.
- ۶- دامنه ارتباط آموزش و پرورش با مردم گسترده می شود و فراگرد مشارکت و پیام رسانی میان آموزشگاه با جامعه گسترده تر می گردد و به صورت قانونی، آموزش و پرورش کودکان و نوجوانان وظیفه مشترک میان آموزشگاه و خانواده به شمار می آید.
- ۷- سرانجام، ساختار آموزشگاه ها کوچک و پر نرمش می شود و از دشواری های بزرگ کاسته می شود. کوچک شدن آموزشگاه از پیوندهای عاطفی و شناسایی فردی سرشار می شود لذا این فرآیند که در بعضی کشورهای جهان در حال تکامل است، به نظر می رسد الگوهای مناسبی برای پیشرفت و ترقی در کشورهای جهان سوم باشد.

احزاب و جنبش های سیاسی و اجتماعی

- عضویت در احزاب سیاسی یا جنبش های سیاسی و اجتماعی می تواند عاملی بسیار قوی در جامعه پذیری سیاسی، به ویژه در دوران جوانی باشد. احزاب سیاسی از طریق برگزاری سخنرانی ها، دوره های آموزشی، جلسات بحث و گفتگو، تبلیغات، مبارزه و فعالیت های انتخاباتی، منتشر کردن نشریه و ارائه دیدگاه ها و مطالب سیاسی در آن و همچنین از طریق سازماندهی تعداد زیادی از افراد با علایق مشترک می توانند عامل مهمی در جامعه پذیری سیاسی باشند. همچنین، حزب ممکن است از طرفداران خود جهت تبلیغ برای حزب و نامزدهای آن کمک داوطلبانه بگیرد.
- گروه های موافق و مخالف جهانی شدن در کلیه مناطق جهان حضور دارد و مسأله مورد توجه در این زمینه، میزان حضور و رابطه آن با جهان سیاست است. در بسیاری از کشورها جهانی شدن با دیدگاه های مذهبی و سنتی اختلافاتی به خصوص در کشورهایی که لیبرالیسم و سکولاریسم حاکم نشده است دارند. و امکان تأثیرگذاری جهانی شدن بر جامعه پذیری سیاسی اعضا را با مشکلاتی روبرو می کند بر این اساس احزابی مخالف جهانی شدن شکل می گیرند. چه احزابی که دغدغه های سوسیالیستی و ناسیونالیستی دارند و چه احزابی که دغدغه های مذهبی دارند.
- در واقع طرفداران نظم موجود سرمایه چنین وانمود می کنند که در اساس جداسازی مفهومی «جهانی شدن» و «جهانی سازی» غلط می باشد و هر دو ناظر به یک مسئله هستند. گرچه موافقان و مخالفان این نظریه هر دو از واژه ی Globalization در آثار خود استفاده می کنند، اما آن ها برداشت های گوناگون و متضادی را از این اصطلاح در نظر دارند. تمامی این نظریات را در چهار دسته ی کلی می توان خلاصه کرد:
- «خوش بین»هایی که جهانی شدن را به شکل «پروسه»ای اجتناب ناپذیر تلقی می کنند.
  - «بدبین»هایی که جهان شدن را «پروژه»ای ساخته و پرداخته ی قدرت های مسلط جهانی می دانند.
  - «بی طرف»هایی که معتقدند جهانی شدن، یک «پدیده» است که دارای ابعاد و آثار مثبت و منفی است.

و دسته‌ی آخر، کسانی هستند که جهانی شدن را نه به عنوان پروسه، پروژه و یا پدیده، بلکه به صورت یک «گفتمان» در نظر می‌گیرند که «دال» مرکزی آن ایدئولوژی «نولیبرالیسم» است و باور دارند در دوره‌ی اخیر همه‌ی اصول و ارزش‌های جهانی شدن توسط ایدئولوژی مذکور تعریف می‌شود. بازنمایی «لاکلا» و «موف» از جهانی شدن نیز در این بحث حائز اهمیت است. آنان در مقدمه‌ی کتاب «هژمونی و استراتژی سوسیالیستی» معتقدند:

«توجه رایج برای ادعای فقدان بدیل برای نولیبرالیسم، جهانی شدن است و استدلالی که غالباً علیه سیاست‌های سوسیال دموکراتیک باز توزیعی مطرح می‌شود، آن است که محدودیت‌های مالی شدید در برابر حکومت‌ها تنها گزینه‌ی واقع بینانه در جهانی است که بازارهای جهانی هیچ گونه انحراف از اصل نولیبرال را اجازه نمی‌دهد. چنین استدلالی سیطره‌ی چندین ساله‌ی نولیبرال را زمینه‌ی ایدئولوژیک داده و آن چه را به گونه‌ای اتفاقی رخ داده به عنوان یک ضرورت تاریخی اخذ می‌کند. بازنمایی جهانی شدن به مثابه نتیجه‌ی انقلاب اطلاعاتی، بارهای معنایی جهانی شدن را از ابعاد سیاسی آن متنوع نموده و آن را به عنوان وضعیتی که همگی، بایستی به آن تسلیم شویم، مطرح می‌کند. در نتیجه به ما گفته می‌شود که دیگر هیچ گونه سیاست اقتصادی چپ یا راست وجود ندارد، بلکه آن چه هست سیاست‌های خوب یا بد هستند. ما اگر بخواهیم بر اساس روابط هژمونیک بیندیشیم، می‌بایست از چنین مغالطه‌هایی فاصله بگیریم. در واقع کالبدشکافی دنیای به اصطلاح جهانی شدن از طریق مقوله هژمونی، می‌تواند ما را به فهم این نکته قادر سازد که وضعیت فعلی، فراتر از تنها نظم اجتماعی ممکن و طبیعی بودن، تجلی صورت‌بندی خاص روابط قدرت می‌باشد. این وضعیت محصول تحرکات نیروهای خاص سیاسی است و قادر به ایجاد تغییرات عمیق در روابط میان شرکت‌های سرمایه داری و دولت-ملت‌هاست. چنین سیطره‌ای چالش پذیر است. جریان چپ می‌بایستی به جای تلاش صرف برای برخورد مهرآمیز با آن، سعی نماید بدیل معتبر برای نظام نولیبرال ارائه کند. این امر مستلزم طراحی مرزهای جدید و اذعان به این نکته است که سیاست رادیکال نمی‌تواند بدون تعریف غیریت و تخصم وجود داشته باشد؛ یعنی این امر مستلزم پذیرش حذف ناپذیر روابط تخصم و غیریت سازی است» (Mooffe, 1985 & Luchua).

جهانی سازی توانسته با تکیه بر منابع قابل توجهی که در اختیار حامیان آن است خود را به عنوان گفتمان حاکم در عصر ما معرفی کند و در این راه از فرصت‌ها و امکانات شایانی بهره‌مند گشته است که از یک سو با فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی به عنوان نظام مدعی کمونیسم و از سوی دیگر با توسعه فناوری‌های اطلاعات و ارتباطی مهیا شده‌است. فناوری‌هایی که جابه‌جایی آسان و ارزان اطلاعات، مواد خام و سرمایه را در سراسر کره خاکی ممکن ساخته و بدین گونه، زیر ساخت‌های لازم برای ایجاد یک بازار جهانی را به وجود آورده‌اند.

اکنون جهانی شدن به مثابه‌ی آخرین مرحله از توسعه‌ی نظام سرمایه‌داری از بسیاری جهات با جهانی سازی پیوند خورده است. اما نکته‌ی کلیدی در فهم پدیده‌ی جهانی شدن آن است که بایستی میان این دو مفهوم

تمایز قائل شویم. جهانی‌شدن را در تعریفی نسبتاً فارغ از ارزش‌گذاری می‌توان به صورت مجموعه‌ای از تعبیرات کلان در نظر گرفت که منجر به افزایش مناسبات متقابل جهانی و فشرده شدن دنیا فارغ از ایدئولوژی‌ای خاص می‌گردد. اما جهانی‌سازی یک نظام ایدئولوژیک و گفتمان است که ارزش‌ها، هنجارها و معانی خاصی را - در دوران حاضر نولیبرالیسم - به جهانی‌شدن نسبت می‌دهد.

توجه کردن به تفاوت‌های بین این دو مفهوم از دو نظر برای ما اهمیت دارد. اول آن که این تمایز نشان می‌دهد که صورت کنونی جهانی‌شدن که نولیبرالیسم گفتمان حاکم بر آن است، تنها شیوه و گزینه‌ی ممکن برای جهانی‌شدن نیست و جهانی‌شدن به شکل‌های دیگر هم ممکن است. دوم آن که قائل شدن به این تمایز به مفهوم آن است که مخالفت با جهانی‌سازی را نمی‌توان به مفهوم مخالفت با جهانی‌شدن دانست.

رونق گرفتن جهانی‌سازی در چند دهه‌ی اخیر، و ویژگی‌های آمرانه، غیردموکراتیک و ساختار قدرت عمودی‌ای که در آن حاکم است موجب به وجود آمدن الگوی نوین مبارزاتی‌ای شده است که بیش از گذشته خصلت «جهانی» و فراملی دارد. این الگو که در قالب جنبش‌های ضدجهانی‌سازی همچون مجمع اجتماعی جهانی سازماندهی شده است، دارای پیشینه و اهداف مشخصی است که در این مقاله به آن‌ها پرداخته خواهد شد.

اغلب این جنبش‌ها، به هیچ وجه با جهانی‌شدن به معنای پیشرفت تکنولوژیک، امکان برقراری آسان و ارزان ارتباطات جهانی و در یک کلام فشرده‌گی مکانی و زمانی جهان مخالف نیستند، بلکه آن‌ها جهانی‌سازی را به عنوان ایدئولوژی‌ای که در خدمت منافع و اهداف گروه‌هایی خاص است به چالش می‌کشند. بنابراین تأثیر جهانی‌شدن بر جامعه‌پذیری سیاسی با توجه به اینکه در چه کشوری مورد نظر باشد بسیار می‌تواند متفاوت باشد. کشورهای شرق و غرب آسیا نمونه مناسبی برای توجه به این مورد هستند. در شرایطی که جهانی‌سازی با ابزارهای مختلف آموزشی و رسانه‌ای ارتباطی در جهت جامعه‌پذیر کردن افراد به خصوص افرادی که در امور سیاسی و امر قدرت در ارتباط هستند اما در مقابل گروه‌های معارض نیز شکل گرفته اند که با جهانی‌سازی مخالفند.

رخدادها و جنبش‌های سیاسی

وقایع و رویدادهای سیاسی را نیز باید عامل مهمی در جامعه‌پذیری سیاسی دانست. درست است که بسیاری از افکار و عقاید سیاسی افراد حاصل تأثیر خانواده، معلمان، کتاب‌های درسی، گروه‌های دوستان و همسالان و رسانه‌های گروهی است، اما همهٔ افکار سیاسی آنان دست دوم نیست و ممکن است مستقیماً متأثر از جهان سیاست باشد. به طور کلی، میتوان گفت که این نوع از جامعه‌پذیری سیاسی کم‌تر در دوره‌های ثبات و صلح اتفاق می‌افتد و بیشتر مربوط به دوره‌هایی است که جامعه در حال تغییر و تحول سیاسی و یا شاهد رویدادهای بزرگ سیاسی از جمله انقلاب، کودتا، شورش، جنگ، درگیری

داخلی، تروریسم، تحریم و... است. در حالی که تأثیر محیط زندگی و سایر عوامل جامعه پذیری سیاسی ممکن است تدریجی و آرام باشد، یک رویداد خاص می‌تواند به عنوان یک عامل ناگهانی و قدرتمند در فرایند جامعه پذیری سیاسی عمل کند و رفتار افراد را تغییر دهد. برای مثال، بیشتر رهبران گروه‌هایی که برای کنترل دسترسی افراد به اسلحه مبارزه می‌کنند، معمولاً کسانی هستند که هر چند قبلاً در سیاست فعال نبوده‌اند، اما در اثر حادثه مرگ یکی از عزیزان خود به علت شلیک گلوله، به حوزه فعالیت سیاسی کشیده شده‌اند. همچنین، اقدام تجاوزکارانه یک کشور در حمله به کشوری دیگر می‌تواند حس وطن دوستی کسی را که قبلاً بی تفاوت بوده است، برانگیزد (دانزیگر در علاقه بند، ۱۳۷۹: ۵۳). رخ دادن مجموعه‌های از حوادث در خلال دوره ای خاص می‌تواند بر جهت گیری های سیاسی افراد، به ویژه جوانانی که تازه به سن رأی می‌رسند تأثیر عمیقی داشته باشد. پژوهشگران بسیاری به مسأله تأثیر بحران های سیاسی بر شیوه تفسیر حوادث سیاسی توسط جوانان در مراحل بعدی و همچنین انتخاب های آنان در رأی دهی و انتخابات توجه نموده اند. (1380 : 48، کیوبستو)

حال اینکه رخدادهای سیاسی مربوط به جهانی سازی چه تأثیری بر جامعه پذیری سیاسی دارند نیاز است به معارضان جهانی سازی در این مورد توجه شود. چرا که جنبش های ضد جهانی سازی حکایت از آن دارند که موضوعی به نام تأثیر جهانی شدن بر جامعه پذیری سیاسی دارای ابعاد مختلفی است که سویه های مثبت و منفی بسیاری در خود دارد.

به عنوان مثال در ۳۰ دسامبر ۱۹۹۹ در شهر سیاتل آمریکا بیش از ۵۰ هزار نفر در اعتراض به کنفرانس سازمان تجارت جهانی موسوم به «نشست هزاره» که در مورد آزادسازی بازار در بخش های سرمایه گذاری و خدمات عمومی بود گرد هم آمدند تا اعتراض خود را به روند جهانی سازی اعلام کنند (Della Porta, 2006: 1).

حضور شرکت کنندگان از ملت‌ها و کشورهای گوناگون قابل توجه بود. کشاورزان هندی، رهبران جنبش های دهقانی فیلیپین و دامداران فرانسوی دوشادوش تظاهرکنندگان آمریکایی علیه سیاست های سازمان تجارت جهانی شعار می‌دادند. نمایندگان بیش از هفتصد سازمان و گروه از سراسر طیف سیاسی چپ رادیکال تا راست افراطی، همانند اتحادیه های کارگری، طرفداران محیط زیست، فعالان حقوق بشر، فعالان ضد هسته ای، راست گرایان ناسیونالیست، کشاورزان و نمایندگان صدها سازمان غیر دولتی محلی و بین المللی با هم متحده شده بودند تا ناخرسندی خود را از سیاست ها و مواضع سازمان تجارت جهانی اعلام کنند و مشروعیت این سیاست ها را به دلیل مغایرت با حقوق بشر، حقوق کار، محیط زیست و توسعه پایدار زیر سوال ببرند.

سیاتل به مدت ۴ روز شاهد برگزاری انبوه تظاهرات پرشور، نمایش های خیابانی، نافرمانی های مدنی، راه پیمایی ها، کارگاه ها و مباحث علمی بود. در حالی که قسمت اعظم تظاهرات با آرامش برگزار شد. درگیری های خشونت باری نیز بین تظاهرکنندگان و نیروهای پلیس محلی رخ داد که از گاز اشک آور و

گلوله‌های پلاستیکی برای کنترل جمعیت استفاده می‌کردند. تظاهرکنندگان پلاکاردهایی را حمل می‌کردند که روی آن‌ها نوشته شده بود: «جهان ما فروشی نیست»، «سازمان تجارت جهانی = سرمایه داری بدون وجدان» و «ما شهروندیم نه فقط مصرف کننده» (Ibid:1).

سیاتل نخستین اعتراض جهانی بود. البته اعتراض‌های زیادی علیه نهادهای سیاسی و اقتصادی نظام جهانی پیش از آن وجود داشتند، اعتراض‌هایی علیه پروژه‌های بانک جهانی، شورش‌های بسیاری در سراسر جهان در پاسخ به برنامه‌های ریاضت‌کشی و خصوصی‌سازی دیکته شده توسط صندوق‌های بین‌المللی پول، هم چون اعتراض‌های سال ۱۹۷۹ در جامائیکا؛ و آن‌هایی که پیمان‌های تجارت آزاد منطقه‌ای را هدف گرفته بودند، هم چون شورش زاپاتیستا که در سال ۱۹۹۴ در اعتراض به پیمان نفتا و تأثیرات منفی آن به ویژه بر جمعیت‌های بومی در چیپاس زاده شد. سیاتل نخستین اعتراض عمده علیه نظام جهانی به عنوان یک کل بود، به این معنا که نخستین هم‌گرایی واقعی اعتراض‌های بی‌شمار علیه نهادها و نابرابری‌های نظام جهانی بود که دوری از اعتراض‌های مشابه را گشود (نگری و هارت، ۱۳۸۷: ۳۳۵).

پس از تظاهرات سیاتل، تظاهرات ضدجهانی‌سازی مدام به استقبال اجلاس گروه هشت، سازمان تجارت جهانی، صندوق بین‌المللی پول، بانک جهانی و سایر سازمان‌های بین‌المللی تصمیم‌گیرنده رفته است (مک‌گفین، ۱۳۸۸: ۹۹).

در واقع چیزی که باعث متمایز شدن حوادثی می‌شود که بعد از اعتراضات سیاتل در سال ۱۹۹۹ در سطح جهان رخ داده است، پیدایش یک شبکه فراملی از سازمان‌ها و جنبش‌هایی است که در طول دهه‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ فعال بوده‌اند. در کشورهای شمال، توجه سازمان‌های کارگری، گروه‌های مصرف‌کنندگان و سازمان‌های حامی محیط زیست، به طور ویژه از زمان آغاز مذاکرات میان آمریکا و کانادا بر سر تجارت آزاد که معطوف شده است (Ayres, 1998).

در کشورهای جنوب نیز اولین مقاومت با اعتراض به سیاست‌های تعدیل ساختاری در این کشورها می‌کوشیدند تا مانع از اجرای آن دسته از پروژه‌های تحت حمایت این صندوق شوند که بیم آن می‌رفت که زندگی مردم و محیط زیست را به خطر بیندازد. به علاوه، موضوع بدهی‌های کشورهای کم توسعه به نهادهای بین‌المللی باعث شده بود که از اواخر دهه‌ی ۱۹۸۰ اجلاس سالیانه بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول صحنه برگزاری اعتراضات بین‌المللی شود. (Keck and Sikkink, 1998:34)

جنبش‌های ضدجهانی‌سازی کوشیده‌اند تا از طریق مجمع در محل برگزاری نشست‌هایی از این گونه، از یک سو باعث اخلال در امر برگزاری آن‌ها شوند و از سوی دیگر صدای اعتراض خود را به گوش افکار عمومی سراسر جهان و نیز سیاست‌گذاران و رهبران این سازمان‌ها برسانند. در سال ۲۰۰۰ بزرگترین تظاهرات و راه پیمایی‌های ضدجهانی‌سازی در شهرهای واشنگتن، فیلادلفیا، داووس (سوئیس)، لوس آنجلس و پراگ (جمهوری چک) رخ داد.

در سال ۲۰۰۱ شهرهای واشنگتن، گوتنبرگ (سوئد) و کبک (کانادا) شاهد تجمع مخالفان جهانی سازی بودند. اما بزرگترین ناآرامی تقارن نشست گروه هشت در ماه جولای در شهر جنوا در ایتالیا رخ داد که طی آن یک نفر از تظاهرکنندگان به ضرب گلوله نیروهای پلیس از پای درآمد. در سال ۲۰۰۲ مهم ترین تجمعات جنبش ضد جهانی سازی در نیویورک، بارسلونا، واشنگتن و آلبرتا (کانادا) رخ داد و در سال ۲۰۰۳ تاکنون شهرهای پورتوالگره در برزیل، «اویان» در فرانسه و «ژنون»، «لوزان» و «داوس» در سوئیس شاهد بزرگترین تجمعات مخالفان جهانی سازی بوده اند.

به این ترتیب رخ دادهای سیاسی که نقش مهمی در جامعه پذیری سیاسی دارند نسبت به جهانی شدن تا آنجا که منافع محلی و منطقه ای و ملی در نظر گرفته نشود. و یا فرهنگ و هویت محلی و ملی دچار آسیب دیدگی و یا فروپاشی از جانب فرهنگ جهانی شود؛ تاثیر جهانی شدن بر جامعه پذیری سیاسی تأثیری معکوس خواهد داشت و به جای تقویت تلاش هایی برای جهانی شدن، فرهنگ سیاسی جامعه پذیری سیاسی را به سمت فرهنگ ملی و قومی سوق خواهد داد.

نتیجه گیری:

موضوع جهانی شدن و تاثیر آن بر فرهنگ و هویت ملی کشورها و جامعه پذیری سیاسی یکی از مهمترین چالش ها در هر کشوری می باشد. بدون تردید مهمترین مسئله کشورهای مختلف در سطح ملی و قومی، مسئله هویت و جهانی شدن است. جهانی شدن یک پدیده دو چهره است که توامان فاصله زا و فاصله زدا، پیوندزا و پیوندزدا، هویت زا و هویت زدا است. و همین امر است که تاثیر آن را بر جامعه پذیری سیاسی مشکل ساز می کند. به طور کلی فرآیند جهانی شدن نه مثبت است و نه منفی. جهانی شدن نوعی انطباق است و به توان انطباق کشورها در شرایط جدید وابسته است و شرط ورود توانایی و آمادگی رقابت از سوی کشورها است. جهانی شدن که لزوماً منجر به حذف و نه منجر به تقویت هویت های ملی نمی شود، بلکه تاثیرگذاری آن مشروط است، هم می تواند به عنوان چالش و هم به عنوان فرصتی فراروی هویت های ملی باشد. با توجه به نقش هویت مشترک در شکل گیری جنبش ها و اینکه پدیده جهانی سازی نیز به تبلور هویت های ملی و منطقه ای می انجامد تا آنجا که رابرتسون از مفهوم جدیدی بنام جهانی-محلی نام می برد می توان انتظار داشت که در جوامع مختلف با دو نوع جامعه پذیری سیاسی در قبال جهانی شدن مواجه باشیم. یکی جنبش های مقاومت (مانند آن چیزی که امروزه در برخی احزاب اروپا شکل گرفته است تحت عنوان جنبش های ضد جهانی سازی) که تاثیر جهانی شدن بر جامعه پذیری سیاسی افراد را به زیر سوال می برد چرا که واحدهای محلی و ملی ارزش های خود را از ارزش های جهانی سازی بالاتر می بینند و دیگری جنبش های انطباقی که متاثر از اشاعه کردارها، ارزش ها، فن آوری ها و دیگر محصولات جهانی در جامعه خود هستند از این روی می توان چنین گفت که جهانی شدن بر جامعه پذیری سیاسی آن مناطق به عنوان مثال سنگاپور و یا دیگر کشورهای شرق آسیا تاثیر گذار بوده است. و در خیلی از کشورهای غرب

آسیا که به باورهای سنتی و مذهبی در روح حکومت جریان دارد چنین نیست. به طوری که از گذشته اگر نگاه بکنیم گروه‌های چپ، مارکسیست‌ها و این‌ها کسانی بودند که مخالف جهانی شدن بودند و جریان‌های اسلامی هم جریاناتی بودند که چنین نگاه بدبینانه‌ای به جهانی شدن دارند. از این حیث جهانی شدن بر جامعه پذیری ایشان به ترتیبی است که اوج مخالفت با آن به ترتیبی است که بسیاری شکل‌گیری گروه‌های جهادی را واکنشی به فرآیند جهانی شدن می‌دانند.

فهرست منابع و مآخذ

کتاب‌ها

- آیدی و هایدی تافلر: جابجایی در قدرت: ۱۳۷۰
- رابرت-جی-مونت: چارچوبی نظری برای بررسی سیاست تطبیقی: ۱۳۸۱
- ژان استوتزل: روان شناسی اجتماعی: ۱۳۶۸
- عبدالرحمن عالم: بنیان های علم سیاست: ۱۳۷۶
- فتحی آشتیانی: مقدمه ای بر روان شناسی سیاسی: ۱۳۷۷
- کاوه علی آبادی: تحلیل هایی بر آسیب شناسی فرهنگی و اجتماعی در جامعه، ۱۳۸۲
- مانوئل کاستلز: عصر اطلاعات: اقتصاد، جامعه و فرهنگ: ۱۳۸۰

مقالات:

- احمد شعبانی: جهانی شدن اطلاعات
- جلال معروفیان: جهانی شدن و خانواده
- دکتر ویلیام کی. دبلیو. جوی: جهانی شدن و تنوع نیروی کار
- علی فرهادی محلی: بررسی تحلیلی پدیده جهانی شدن با تمرکز بر حوزه فرهنگ
- لیدا کاکیا: آموزش و پرورش و جهانی شدن

